

rights, freedom of movement and choice of activities, capabilities, posts in political and economic institutions, wellbeing and welfare, self-respect, health, intellect, leisure). Just this ability to be valuable to all allows us to consider these goods as common good. Accordingly, the realization of such goods allows us to build a well-organized and just society in which citizens would have opportunities for self-development and self-realization, freedom of choice and achievement of their goals in conditions of various opportunities and equal access to appointments and positions. Therefore, the common good is called upon to provide not only the preferences of citizens, but also to be the basis of the dignity and self-respect of the moral subjects in private life and in the process of realizing common goals of social life. We can see in this aspect of understanding of the common good the similarity of deontological liberalism and communitarian liberalism

Keywords: *the idea of the good, the common good, human rights, deontological liberalism, communitarian liberalism, social ethics.*

УДК 261.7

Мелехова О. С.,

пошукач кафедри культурології

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

(Київ, Україна), E-mail: 2609melehova@ukr.net

ДІАЛОГ ТА ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВИ ТА ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ: РЕАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. *Стаття досліджує становлення партнерської моделі державно-церковних відносин та перспектив її подальшого розвитку. Доведено, що законодавче відокремлення держави та церкви не стало підставою для побудови цілком світської української держави, позаяк історично тут склалися партнерська модель взаємовідносин, а тому задекларована на зорі становлення незалежності інтенція на відродження національної спадщини йшла у єдності з відродження православної культури трансльованої православною церквою. Запозичення найкращих зразків міжнародного досвіду у сфері церковно-державних відносин найбільш повно проявилася у запровадженні в Україні інституту капеланства, який засвідчив виразну інтенцію української держави на максимальне забезпечення права кожного індивіда на свободу совісті та віросповідання та виявив механізми забезпечення високого рівня міжконфесійної взаємодії. Одним із найгостріших та найсуперечливіших питань на сучасному рівні взаємодії держави та церкви є відношення церкви до освіти. Вказана суперечність стала результатом двостороннього прагнення держави та церкви до партнерської взаємодії, без уваги на положення українського законодавства. Підкреслено, що апеляція прихильників визнання релігійної освіти на державному рівні до міжнародного досвіду видається вкрай непереконливою, оскільки державне визнання релігійної освіти наявне тільки в тих країнах, де немає закованого відокремлення держави і церкви, церкви і освіти.*

Ключові слова: *релігія, освіта, державно-церковні відносини, права людини, соціальне партнерство.*

Україна переживає драматичний перехід від сепаратної до партнерської моделі державно-церковних відносин. Про необхідність становлення партнерської парадигми та навіть регуляції відносин за допомогою конкордатів, вперше в кінці 1990-х років почали говорити провідні українські релігієзнавці (В. Бондаренко, В. Єленський). Згодом відповідні пропозиції почали лунати з боку лідерів церков. І лише загрози, що постали у зв'язку із сучасною кризою на Сході України, дозволили повністю перейти до моделі партнерства. Динаміка становлення партнерської моделі державно-церковних відносин привертає все більшу увагу науковців (Л. Владиченко, Л. Филипович, Ю. Чорноморець), але в цілому залишається малодослідженою.

Метою статті є аналіз становлення партнерської моделі державно-церковних відносин та перспектив її подальшого розвитку.

Констатуючи загальну відповідність українського законодавства у сфері свободи совісті та віросповідання міжнародним стандартам та правам людини, не можна

ігнорувати того, що конституційне відокремлення церкви від держави, постало радше як бажання подолати негативні наслідки тоталітарного режиму, ніж побудувати світську державу, яка залишає релігію у сфері приватного життя. Задеклароване Конституцією України відокремлення церкви від держави, не було підставою для утвердження цілком світської, як у Франції, чи подібної до американської надконфесійної моделі церковно-державних відносин, в межах якої церква посідає важливе місце в суспільному житті, дистанціюючись водночас від політичних процесів.

В Україні від самого формувалася тісна партнерська співпраця між цервою (або міжконфесійними організаціями) та державою, у підсумку якої держава та церква намагалися втручатися у внутрішні справи одна одної, без уваги на те, що у сучасному світі принцип взаємного невтручання сьогодні є наріжним. Між тим, в Україні реалізація цього принципу супроводжувалася неабиякими складнощами, які на наш погляд, були зумовлені передусім трансляцією у сьогодення того історичного досвіду, який не завжди відіграє позитивне значення. Першочергове значення в цьому контексті відіграє той факт, що незважаючи на поліетнічність та поліконфесійність України, домінуюче значення тут відіграє православ'я у світогляді якого ні в період церковного розколу, ні в період розвитку, ні сьогодні не існувало дуалізму граду Божого та граду земного. Навпаки, ще в період зародження східнохристиянської релігійної традиції тут утвердився цезаропапізм, який повною мірою був запозичений Росією, в той час як в Україні від часів хрещення Русі Володимиром, мова йшла радше про партнерство, притаманне тим країнам, де існує конституційно визнана національна церква. Найбільш повно ця модель церковно-державних відносин представлена у Греції, де церква має високий рівень державної підтримки та право впливати та державотворчі та культуротворчі процеси.

Подібна ситуація складається і в Україні, яка задекларувавши необхідність «подолання негативних наслідків державної політики щодо релігії і церкви» [3] у профільному Законі 1991 року, починає активно підтримувати православну церкву. Звичайно, частково вказана позиція держави була зумовлена необхідністю повернення незаконно відчуженого церковного майна та соромом за ті злочини, які були здійснені щодо церкви та духовенства в минулому. Водночас ці чинники не можна назвати домінуючими, оскільки досить виразною є інтенція державної влади на відродження історичної та культурної спадщини, невід'ємною складовою якої виступає й релігія та передусім східнохристиянська обрядова практика. Іншими словами, відродження української історичної спадщини має бути нерозривно пов'язаним з відродженням православної культури в Україні. Водночас надання пріоритету одній з релігійних конфесій чи церков, буде виступати порушенням конституційної норми про відокремлення держави від церкви.

Неврегульованими до нашого часу залишаються й проблеми пов'язані з «Про національні меншини в Україні»: «Держава гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію: ... розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки, відзначення національних свят, сповідування своєї релігії...» [4]. На перший погляд вкрай демократичні та повністю суголосні з міжнародними стандартами норми вказаного закону, входили у суперечність з Трудовим Кодексом України, з нормами, що забезпечували рівність усіх громадян незалежно від «від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації...» [5]. Водночас, в Україні залишається законодавчо невирішеним питання святкування релігійних свят неправославними національними меншинами. Позаяк, відповідно до КЗпП виявляє високий рівень їх дискримінації. Зокрема, сьогодні в Україні державними визнано чотири релігійних свята. З одного боку, цей процес цілком закономірний, оскільки більшість населення України є православними і свідчить про тісний та конструктивний діалог церкви та держави, яка спираючись на

історичні традиції українців, визнає їх право на вільне віросповідання. Водночас, такий діалог є прямим свідченням того, що в Україні в даний час реалізована партнерська модель з де-факто національною релігією, окремі конфесії якої поки-що не змогли об'єднатися та створити єдиної помісної православної церкви.

Дистанціюючись від висвітлення проблеми створення єдиної помісної церкви в Україні, хотілося б звернути увагу на те, що згаданий нами КЗпП суттєво обмежує права на віросповідання національних меншин. Зокрема, відповідно статті 73 КЗпП неправославні нацменшини та неправославні релігійні громади зареєстровані в Україні, мають право святкувати свої релігійні свята. З цією метою керівництво зареєстрованої релігійної громади подає подання до підприємства, установи, організації, з метою забезпечення права на віросповідання. Протягом року неправославні релігійні громади можуть отримати до трьох днів для святкування їх великих свят з відпрацюванням за ці дні [5]. Водночас, православне населення має чотири робочі дні для святкування релігійних свят без умов відпрацювання. На наш погляд, вже саме звернення релігійної громади щодо святкування суттєво обмежує її можливості вільного віросповідання, не кажучи вже про необхідність відпрацювання знову ж таки у загальні для усіх вихідні дні.

Інтенція держави на створення не партнерської моделі з національною церквою, проявляється не тільки у визнанні державними рядом православних свят, але й постійним втручанням держави у внутрішні справи церкви. Так, приміром порушенням принципу взаємного відокремлення держави та церкви, на думку архієпископа Львівського і Галицького Августина, є постійні заклики державних службовців різних рангів до створення «єдиної помісної церкви». «Ми, – зауважує архієпископ, – настільки звикли до таких закликів, що вже не звертаємо увагу на те, що це є, м'яко кажучи, некоректним, схожим на те, якби лідери найбільших церков та релігійних організацій України закликали б усі політичні сили в державі до створення «єдиної справжньої української політичної партії» [6]. Правомірність критики та зауваг архієпископа Августина не викликає жодних сумнівів, позаяк такі заклики суперечать конституції, зокрема, принципу взаємного відокремлення церкви та держави та невтручання у справи один одного, та праву українців на свободу совісті. В даному контексті цілком раціональним видається заувага архієпископа Августина про те, що партнерська співпраця держави і церкви має стосуватися не стільки через втручання у внутрішні справи одна одної, а формування стратегічних цілей щодо можливості спільного вирішення суспільно важливих завдань: «виховання та освіта дітей та молоді; капеланське служіння у всіх його вимірах (у війську, місцях позбавлення волі, лікарнях, учбових закладах тощо); соціальне служіння та допомога нужденним, людям з особливими потребами (як ми називаємо інвалідів), людям, що потребують суспільної реабілітації (наркоманам, ВІЛ-інфікованим, дітям вулиці та звільненим засудженим)» [6]. Раціональність зроблених архієпископом Августином зауваг щодо інтенцій та сфери співпраці між державою та церквою, межує з деякою есенційністю його докорів в сторону держави, що засвідчують документи та заяви ВРЦіРО. Серед них варто загадати передусім оприлюднені у липні 2015 р. «Пропозиції ВРЦіРО щодо змін до Конституції України» [7]. Непрямим втручанням у політичні процеси можна вважати й «Звернення Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій з нагоди виборів до Верховної ради України» [8] та «Заяву ВРЦіРО з приводу мирних ініціатив Президента України» [9]. Особливо ж резонансною, на наш погляд, є законодавчі ініціативи Секретаріату ВРЦіРО в сфері освіти [10], яка відповідно до українського законодавства є світською. В Конституції зазначено: «Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви» [11]. Без уваги на це, церква все ж робила неодноразові спроби повернення богослов'я до українського освітнього та наукового простору, мотивуючи це встановлення історичної справедливості [12].

Дистанціюючись від детального аналізу історичних колізій становлен-

ня української освіти і місця в ній релігії, все ж не можна забувати про те, що ці інтенції були успішно реалізовані, позаяк у вересні 2016 р. в Міністерстві освіти і науки України відбулося перше засідання Комісії з державного визнання документів про наукові ступені та вчені звання про вищу духовну освіту [13]. Голова комісії А. Шевцов на початку її роботи підкреслив важливість її роботи, позаяк «це важливий крок до демократизації системи освіти, що демонструє дружню співпрацю держави, суспільства та різних конфесій. «Створюється прецедент, в якому враховано європейський досвід – рівність всіх конфесій, адже до складу комісії увійшли представники всіх церков та релігійних організацій» [13]. Загалом визнаючи правомірність зауважень А. Шевцова щодо важливості визнання справжнього рівноправності усіх діючих в Україні конфесій, все ж сумнівною видається її діяльність у відповідності до норм Конституції України, й передусім статті 35. Водночас дещо передчасною видається й апеляція до європейського досвіду церковно-державних відносин, оскільки, як було показано, він далеко неоднозначний. Приміром, у Німеччині існують теологічні факультети державних університетів, які зазвичай прив'язані до конкретної релігії (римо-католицької, протестантської чи ісламу). Вони мають відповідні визнання на державному рівні ступені і посади, оскільки головною метою теологічного навчання є академічна освіта духовенства і шкільних вчителів [14]. Водночас, тут, як вже неодноразово зазначалося немає законодавчого відокремлення церкви від держави, яка відповідно до статті 4 Основного Закону гарантує свободу віросповідання, совісті, релігії або ідеології. Між тим, вказані забезпечення індивідуального права на свободу совісті йдуть у єдності із забезпеченням релігійної освіти в державних школах [15, с. 129]. Іншими словами, визнання релігійної освіти у Німеччині на законодавчому рівні, вимагає державного визнання богословської освіти. Водночас цей процес вимагає державного контролю за якістю та стандартами в тому числі й богословської освіти.

Подібна ситуація можлива у всіх країнах, де не був законодавчо проголошеним принцип побудови світської держави, оскільки історично сформувалися партнерські відносини між державою та церквою. Водночас, у країнах, де відбулося законодавче зафіксоване відокремлення церкви від держави та проголошено світський характер держави, в державних університетах теологічні факультети, існувати не можуть. Як приклад, можна згадати Францію, де католицькі вузи не мають статусу державних недержавні і називаються інститутами. Зауважимо, що у Франції тільки католицька церква створила багатопредметні освітні структури такої величини, як католицькі Інститути (відповідно до закону 2001 року їх мають особливий статус суспільно корисних організацій Французької республіки). У інших конфесій існують освітні структури значно менші за розміром.

Головною особливістю організації католицьких Інститутів у Франції є те, що теологію (всі її спеціальності) вивчає тільки приблизно чверть студентів, які тут навчаються, позаяк більшість таких інститутів поєднують суто теологічну освіту з різними напрямками нерелігійного освіти або на факультетах вільних наук. Водночас, державні іспити з усіх нетеологічних спеціальностей випускники здають професорам державних університетів, оскільки без цього їхні дипломи вважаються недійсними. У підсумку цього, католицьким Інститутам зазвичай вкрай важко конкурувати з державною системою вищої освіти. Втім, католицькі інститути отримують державні субсидії на нетеологічну освіту нарівні з державними вузами [16].

Як бачимо, визнання свободи совісті та віросповідання у світській Франції послідовно втілюється у всіх сферах суспільного життя. Водночас, мова у даному випадку йде не про утворення прірви між цими двома суспільними феноменами, а про можливість побудованої на діалозі та партнерських стосунках взаємодії. Зокрема, відповідно до французького законодавства церкві надані широкі можливості у соціальному житті [17, с. 605]. Загалом французька сепараційна модель церковно-державних відносин веде мову не стільки про заперечення факту релігії, а чітке

розмежування сфери діяльності та функцій держави та церкви.

Між тим, в Україні, на законодавчому рівні прийнята сепараційна модель церковно-державних відносин, водночас церква засуджує будь-які спроби втручання держави її сферу її компетенцій, водночас претендуючи на статус та функції державної релігії. Власне саме ця ситуація проявляється і у відношенні до державного визнання дипломів про вищу духовну освіту. Таке визнання суперечить Конституції відразу у кількох пунктах, водночас залишаючись несумісним із Законом України «Про освіту», 9 стаття якого вказує: «Навчальні заклади в Україні незалежно від форм власності відокремлені від церкви (релігійних організацій)» [18]. Звичайно, відповідно до статті 18 того ж закону, право на державне визнання документів про отримання середньої та вищої освіти, водночас визнання документів про наукові ступені та вчені звання духовних закладів видаються сумнівними, позаяк потребують внесення змін до Конституції та розробки державних стандартів та програм підготовки таких фахівців.

Не вдаючись у подальший детальний аналіз взаємного втручання держави та церкви у внутрішні справи одна одної, зацентруємо увагу на тому, що обидві апелюючи до світового і передусім європейського досвіду партнерської взаємодії держави та церкви, тлумачать його вкрай есенційно і зазвичай незважаючи на наявні конституційні норми. Відокремлення церкви від держави в сучасних соціокультурних умовах – це не вирок, а передумова до діалогу, у підсумку якого буде формуватися стратегічна програма партнерської взаємодії та сфери впливу церкви та держави у межах чинного законодавства. Водночас, початок цього діалогу має покладений рядом двосторонніх догорів між державою та церквою, які визначають не тільки пріоритети та межі такого партнерства, але й встановлять відповідальність за світоглядно-ідеологічну політику. Оскільки в сучасній системі взаємних вимог, в Україні практично відсутній механізм регулювання правових відносин, з одного боку, за спекуляцію релігійним чинником та утвердженні на його основі дезінтегративних процесів в Україні, а з іншого – відповідальність за поширення відверто антидержавної ідеології. Україна, в даному випадку, на наш погляд, має використати американський досвід та сформувати відкриту, динамічну та діалогічну модель церковно-державних відносин, в якій ключова увага буде відводитися не стільки діалогу держави та церкви, який в реальності експлікованих діалогом влади з провідними церковними діячами, а систему таких церковно-державних відносин, в межах яких буде законодавчо визнаний статус церкви, як спільноти об'єднаною системою вірувань і обрядів. В такому випадку, законодавче відокремлення держави та церкви не стане перепорою активної діяльності та впливу церкви та її моральних норм на суспільні процеси. Власне саме таким чином християнська церква і визначала всю українську історію – не державні договори, ні освіта, ні міжнародний досвід, не були більш вагомим рушієм становлення української ментальності з притаманною їй релігійністю, як взаємодія церкви та суспільства без державної підтримки навіть всупереч їй. В даному випадку хочеться нагадати, що саме братства, які були спільнотами православних вірян, що об'єднувалися навколо церков та монастирів з метою забезпечення їх доброту та порядку. Від їх розмов віяло «ароматом християнської церкви апостольських часів... оперта на таких чистих християнських принципах братська громада може послужити знаряддям церковної реформи, моральною цензурою» [19, с. 112]. Незважаючи на те, що наведена висока оцінка діяльності братської християнської громади патріархом антиохійським Йоаким, була дана понад чоти століття тому, навіть сьогодні вона може слугувати дороговказом формування церковно-державних відносин в Україні. Адже, майбутнє релігійний відносин та духовної культури в Україні, залежить не стільки від того, наскільки ефективно будуть співпрацювати світська та духовна влада, а від того, наскільки ефективно зможуть включитися церкви та релігійні організації в діалог та взаємодію з суспільством. Адже, найбільш істинна роль релігії полягає не стільки у

набутті частини державних функцій, скільки в збереженні морального ядра держави, від обману, насильства, несправедливості й тиранії, відразу до яких формується на рівні громади. Саме тому, найбільш плідна роль церкви сьогодні буде у випадку, коли вона буде максимально ефективно співпрацювати з вірянами, допомагати нужденним матеріально та підтримувати їх духовно.

Звичайно, не можна говорити, що ця функція церкви сьогодні повністю ігнорується. Навпаки, останніми роками представники духовенства все активніше беруть участь у різних громадських акціях, займаються волонтерською діяльністю та намагаються налагодити духовний клімат у суспільстві. Показовим у цьому контексті може стати й заснування в Україні інституту капеланства. Незважаючи на те, що потреба в останньому тривалий час назривала в суспільстві, тільки в 2014 році розпочалася активне його створення. Зокрема, Кабінетом Міністрів України 2 липня 2014 р. було видано розпорядження «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії та Державній прикордонній службі» [20], яке доручало відповідним держструктурам (зокрема, Міністерству оборони) «у місячний строк розробити та затвердити відповідно до компетенції положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії та Державній прикордонній службі, визначивши, що священнослужителі, які запропоновані релігійними організаціями та успішно пройшли відбір, працевлаштовуються з укладенням відповідних трудових договорів у підрозділи Збройних Сил, Національної гвардії та Державної прикордонної служби, належать до персоналу Збройних Сил, Національної гвардії та Державної прикордонної служби і є військовими священниками (капеланами)» [20]. Розробка положення про створення інституту капеланства у Збройних Силах, Національній гвардії та Державній прикордонній службі стала вагомим кроком української влади не тільки на шляху забезпечення свободи віросповідання військовослужбовців та особового складу прикордонної служби, але й конструктивного діалогу та взаємодії з різними релігійними організаціями. Його підсумком стали положення: Міноборони «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України» (№ 40 від 27.01.2015 р.), Національної гвардії «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Національній гвардії України» (№ 205 від 24.03.2016 р.) та розроблено проект положення Державної прикордонної служби України «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Державній прикордонній службі України». Звернемо увагу, що відповідно до розроблених положень капеланами можуть бути особи, запропоновані релігійними організаціями, що входять до складу Ради у справах душпастирської опіки при Міноборони. Водночас варто зауважити, що у складі цієї Ради станом на 01.05.2014 були представлені усі найбільші християнські і нехристиянські громади в Україні за виключенням іудейської [21].

Без сумніву створення інституту капеланства є важливим елементом взаємодії церкви та держави та побудови між ними партнерських відносин. Водночас, держава у котре засвідчила ситуативність своєї позиції, позаяк враховуючи європейських досвід інститут капеланства має бути представлений у місцях позбавлення волі, дитячих будинках, будинках для літніх людей тощо.

Загалом при аналізі особливостей церковно-державних відносин в Україні на початку XXI ст. привертає увагу той факт, що законодавчо затверджена сепараційна модель церковно-державних відносин перманентно змінюється у підсумку активного міжконфесійного діалогу в Україні, відкриваючи тим самим церкві можливість максимально впливати на суспільне життя. Водночас, в результаті колізії українського законодавства, й зокрема, відсутності механізмів контролю цієї діяльності та формальне перенесення релігії у сферу приватного життя, подекуди зумовлює деструктивні соціальні процеси та міжконфесійні конфлікти. Загальний напрямок соціальних і законодавчих змін зумовлює багато у чому суперечливий, але послідовний рух до партнерської моделі державно-церковних відносин.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бондаренко В. Духовно-моральний потенціал Церкви і шляхи посилення його впливу на українське суспільство // Актуальні питання соціально значущої діяльності церков і релігійних організацій в Україні ; Зб. матеріалів / За загальною редакцією В. Бондаренка, А. Колодного, М. Новиченка, В. Любчика. – К., 2004. – С. 6–10.
2. Єленський В. Є. Релігія після комунізму. Релігійно-соціальні зміни в процесі трансформації центрально- і східноєвропейських суспільств: фокус на Україні. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2002. – 419 с.
3. Закон України Про свободу совісті та релігійні організації (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1991, № 25, ст. 283). – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/987-12> (Дата звернення 22.12.2017)
4. Закон України Про національні меншини в Україні (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 36, ст. 529). – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12> (Дата звернення 22.12.2017)
5. Кодекс законів про працю України (Затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 3750). – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (Дата звернення 22.12.2017)
6. Августин, архієпископ. Головні проблеми сучасних церковно-державних відносин // Виступ на круглому столі «Державно-конфесійні відносини: бачення християнськими церквами України» (Київ, 18 грудня 2003 року). – URL: <http://archiv.orthodox.org.ua/page-724.html> (Дата звернення 22.12.2017)
7. Пропозиції Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій щодо змін до Конституції України (2015 р.) // ВРЦіРО. – URL: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/437-ucsgo-proposals-for-constitution-of-ukraine> (Дата звернення 22.12.2017)
8. Звернення Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій з нагоди виборів до Верховної ради України (2014 р.) // ВРЦіРО. – URL: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/417-appeal-ucsgo-elections-parliament-ukraine> (Дата звернення 22.12.2017)
9. Заява Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій з приводу мирних ініціатив Президента України (2014 р.) // ВРЦіРО. – URL: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/401-ucsgo-statement-about-peaceful-initiatives-of-president> (Дата звернення 22.12.2017)
10. Всеукраїнська Рада Церков опрацьовує законодавчі ініціативи в сфері освіти та свободи совісті (2013 р.) // ВРЦіРО. – URL: <http://vrciro.org.ua/ua/events/207-vseukrayinska-rada-cerkov-opracovue-zakonodavchi-iniciatyvy-v-sferi-osvity-ta> (Дата звернення 22.12.2017)
11. Конституція України. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Дата звернення 22.12.2017)
12. Повернення богослов'я до вітчизняного освітнього та наукового простору буде означати встановлення історичної справедливості. Доповідь ректора КДАіС, керуючого справами УПЦ, митрополита Бориспільського і Броварського Антонія (2013 р.) // Православ'я в Україні. – URL: <http://orthodoxy.org.ua/data/povernennya-teologiyi-v-naukoviy-ta-osvitniy-prostir-ukrayinskiy-vimir.html> (Дата звернення 22.12.2017)
13. У МОН розпочала роботу Комісія з державного визнання документів про наукові ступені та вчені звання про вищу духовну освіту // МОН України. – URL: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/09/08/zustrich-08-09-2016/> (Дата звернення 22.12.2017)
14. Kratz P.G. Academic Theology in Germany // Religion, 2002, 32.2, P. 113–116.
15. Робберс Г. Государство и церковь в Германии // Робберс Г. (сост.) Государства и религии в Европейском Союзе. – М.: Институт Европы РАН, 2009. – С. 127–148.
16. Понкин И. В. Теологический факультет государственного университета: Европейский опыт правового регулирования. – М.: Изд-во ПСТГУ, 2006. – 212 с.
17. Бадеван-Годмэ Б. Государство и церковь во Франции // Государства и религии в Европейском Союзе. – М.: Институт Европы РАН, 2009. – С. 593–629.
18. Закон України «Про освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII // Інформаційно-аналітично портал про вищу освіту в Україні і за кордоном. – URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu> (Дата звернення 22.12.2017)
19. Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI–XVII віці. – К.: Друк. «С. В. Кульженко» в Києві, 1912. – 248 с.
20. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 677-р Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії та Державній прикордонній службі. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/677-2014>

%D1%80 (Дата звернення 22.12.2017)

21. Рада у справах душпастирської опіки. Персональний склад. – URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazki-z-gromadskisty/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki/> (Дата звернення 22.12.2017)

REFERENCES:

1. Bondarenko V. Dukhovno-moralnyi potentsial Tserkvy i shliakhy posylennia yoho vplyvu na ukrainske suspilstvo [Spiritually-moral potential of the Church and strengthening its influence on Ukrainian society] // Aktualni pytannia sotsialno znachushchoi diialnosti tserkov i relihiinykh orhanizatsii v Ukraini ; Zb. materialiv / Za zahalnoiu redaktsiieiu V. Bondarenka, A. Kolodnoho, M. Novyuchenka, V. Liubchyka. – K., 2004. – S. 6–10.

2. Yelenskyi V. Ye. Relihiia pislia komunizmu. Relihiino-sotsialni zminy v protsesi transformatsii tsentralno- i shkhidnoevropeiskykh suspilstv: fokus na Ukraini [Religion after communism. Religious and social changes in the process of transformation of Central and Eastern European societies: focus on Ukraine]. – K.: NPU im. M. P. Drahomanova, 2002. – 419 s.

3. Zakon Ukrainy Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii (Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR (VVR), 1991, № 25, st. 283) [The law of Ukraine On freedom of conscience and religious organizations (Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 1991, № 25, article 283)]. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/987-12> (Accessed 22.12.2017)

4. Zakon Ukrainy Pro natsionalni menshyny v Ukraini (Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 1992, № 36, st. 529) [The law of Ukraine On national minorities in Ukraine (Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine (VVR), 1992, № 36, article 529)]. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12> (Accessed 22.12.2017)

5. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy (Zatverdzhuietsia Zakonom № 322-VIII vid 10.12.71 VVR, 1971, dodatok do № 50, st. 3750) [The code of laws on labor of Ukraine (Approved by the Law No. 322-VIII of 10.12.71 VVR, 1971, Annex to № 50, St. 3750)]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (Accessed 22.12.2017)

6. Avhustyn, arkhiepiskop. Holovni problemy suchasnykh tserkovno-derzhavnykh vidnosyn [The main problems of the modern Church-state relations] // Vystup na kruhlomu stoli «Derzhavno-konfesiini vidnosyny: bachennia khrystyianskymy tserkvamy Ukrainy» (Kyiv, 18 hrudnia 2003 roku). – URL: <http://archiv.orthodox.org.ua/page-724.html> (Accessed 22.12.2017)

7. Propozytsii Vseukrainskoi Rady Tserkov i relihiinykh orhanizatsii shchodo zmin do Konstytutsii Ukrainy (2015 r.) [The proposals of the Ukrainian Council of Churches and religious organizations regarding the amendments to the Constitution of Ukraine (2015)] // VRTsiRO. – URL: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/437-uccro-proposals-for-constitution-of-ukraine> (Accessed 22.12.2017)

8. Zvernennia Vseukrainskoi Rady Tserkov i relihiinykh orhanizatsii z nahody vyboriv do Verkhovnoi rady Ukrainy (2014 r.) [Appeal of the Ukrainian Council of Churches and religious organizations on the occasion of the elections to the Verkhovna Rada of Ukraine (2014)] // VRTsiRO. – URL: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/417-appeal-uccro-elections-parliament-ukraine> (Accessed 22.12.2017)

9. Zaiava Vseukrainskoi Rady Tserkov i relihiinykh orhanizatsii z pryvodu myrnykh initsiatyv Prezydenta Ukrainy (2014 r.) [Statement of the Ukrainian Council of Churches and religious organizations on the peace initiatives of the President of Ukraine (2014)] // VRTsiRO. – URL: <http://vrciro.org.ua/ua/statements/401-uccro-statement-about-peaceful-initiatives-of-president> (Accessed 22.12.2017)

10. Vseukrainska Rada Tserkov opratsovuie zakonodavchi initsiatyvy v sferi osvity ta svobody sovisti (2013 r.) [All-Ukrainian Council of Churches is considering legislative initiatives in the sphere of education and freedom of conscience (2013)] // VRTsiRO. – URL: <http://vrciro.org.ua/ua/events/207-vseukrayinska-rada-cerkov-opracovue-zakonodavchi-initsiatyvy-v-sferi-osvity-ta> (Accessed 22.12.2017)

11. Konstytutsiia Ukrainy. [The Constitution Of Ukraine] – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Accessed 22.12.2017)

12. Povernennia bohoslovia do vitchyznianoho osvitnoho ta naukovooho prostoru bude oznachaty vstanovlennia istorychnoi spravedlyvosti. Dopovid rektora KDAiS, keruiuchoho spravamy UPTs, mytropolityta Boryspilskoho i Brovarskoho Antoniiia (2013 r.) [To return theology to its domestic educational and scientific space would mean the establishment of historical justice. The report of the rector of ktha & s, Chancellor of the UOC Metropolitan of Boryspil and Brovarsky Anthony (2013)] // Pravoslaviie v Ukraini. – URL: <http://orthodoxy.org.ua/data/povernennya->

teologiyi-v-naukoviy-ta-osvitniy-prostir-ukrayinskiy-vimir.html (Accessed 22.12.2017)

13. U MON rozpochala robotu Komisiia z derzhavnoho vyznannia dokumentiv pro naukovu stupeni ta vcheni zvannia pro vyshchu dukhovnu osvitu [MES has begun work the Commission on state recognition of documents on scientific degrees and scientific titles of higher theological education] // MON Ukrainy. – URL: <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2016/09/08/zustrich-08-09-2016/> (Accessed 22.12.2017)

14. Kratz P.G. Academic Theology in Germany // Religion, 2002, 32.2, P. 113–116.

15. Robbers G. Gosudarstvo i tserkov' v Germanii [State and Church in Germany] // Gosudarstva i religii v Evropeyskom Soyuze. – M.: Institut Evropy RAN, 2009. – S. 127–148.

16. Ponkin I. V. Teologicheskii fakul'tet gosudarstvennogo universiteta: Evropeyskii opyt pravovogo regulirovaniya [Theological Department of the state University: the European experience of legal regulation]. – M.: Izd-vo PSTGU, 2006. – 212 s.

17. Badevan-Godme B. Gosudarstvo i tserkov' vo Frantsii [State and Church in France] // Gosudarstva i religii v Evropeyskom Soyuze. – M.: Institut Evropy RAN, 2009. – S. 593–629.

18. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» vid 01.07.2014 № 1556-VII [The law of Ukraine «On education» of 01.07.2014 № 1556-VII] // Informatsiino-analitychno portal pro vyshchu osvitu v Ukraini i za kordonom. – URL: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu> (Accessed 22.12.2017)

19. Hrushevskiy M. Kulturno-natsionalnyi rukh na Ukraini v XVI–XVII vitsi [St. Cultural-national movement in Ukraine in the XVI–XVII century]. – K.: Druk. «S. V. Kulzhenko» v Kyievi, 1912. – 248 s.

20. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 2 lypnia 2014 r. № 677-r Pro sluzhbu viiskovoho dukhovenstva (kapelansku sluzhbu) u Zbroinykh Sylakh, Natsionalnii hvardii ta Derzhavnii prykordonnii sluzhbi [The Cabinet of Ministers of Ukraine of 2 July 2014 No. 677-p On the service of chaplains (chaplain service) in the Armed Forces, National guard and State border service]. – URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/677-2014-%D1%80> (Accessed 22.12.2017)

21. Rada u spravakh dushpastyrskoi opiky. Personalnyi sklad [Council on pastoral care. The personal composition]. – URL: <http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazki-z-gromadskisty/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki/> (Accessed 22.12.2017)

Мелехова А. В., соискатель кафедры культурологии Национального педагогического университета имени Н. П. Драгоманова (Киев, Украина), E-mail: 2609melehova@ukr.net

Диалог и партнерское взаимодействие государства и церкви в Украине: реальность и перспективы.

Аннотация. Статья исследует становление партнерской модели государственно-церковных отношений и перспективы ее дальнейшего развития. Доказано, что законодательное отделение государства и церкви не стало основанием для построения полностью светского украинского государства, поскольку исторически здесь сложилась партнерская модель взаимоотношений, а потому задекларирована на заре становления независимости интенция на возрождение национального наследия шла в единстве с возрождения православной культуры, транслируемой православной церковью. Заимствования лучших образцов международного опыта в сфере церковно-государственных отношений наиболее полно проявилось в введении в Украине института капелланства, который показал отчетливую интенцию украинского государства на максимальное обеспечение права каждого индивида на свободу совести и вероисповедания и обнаружил механизмы обеспечения высокого уровня межконфессионального взаимодействия. Одним из острых и противоречивых вопросов на современном уровне взаимодействия государства и церкви является отношение церкви к образованию. Указанное противоречие стало результатом двустороннего стремление государства и церкви к партнерскому взаимодействию, не обращая внимания на положения украинского законодательства. Подчеркнуто, что апелляция сторонников признания религиозного образования на государственном уровне к международному опыту представляется крайне неубедительной, поскольку государственное признание религиозного образования имеется только в тех странах, где нет закодированного отделения государства и церкви, церкви и образования.

Ключевые слова: религия, образование, государственно-церковные отношения, права человека, социальное партнерство.

Melekhova O., applicant of the Department of cultural studies, National pedagogical

Dragomanov University (Kiev, Ukraine), E-mail: 2609melehova@ukr.net

Dialogue and partner interaction between the state and the church in Ukraine: reality and prospects.

Abstract. *The article investigates the formation of a partnership model of state-church relations and the prospects for its further development. It is proved that the legislative separation of the state and the church did not become the basis for the construction of a completely secular Ukrainian state, since historically there was an affiliate model of relations, and therefore declared on the dawn of independence, the intention to revive the national heritage was in unity with the revival of Orthodox culture broadcast by the Orthodox Church. The borrowing of the best examples of international experience in the field of church-state relations was most fully manifested in the introduction of a chaplaine institute in Ukraine, which demonstrated the express intention of the Ukrainian state to maximize the right of every individual to freedom of conscience and religion and to identify the mechanism for ensuring a high level of interfaith interaction. One of the most acute and controversial issues at the current level of interaction between the state and the church is the church's relation to education. This contradiction was the result of the bilateral striving of the state and the church to engage in partnership, without regard to the provisions of Ukrainian legislation. It was emphasized that the appeal of adherents to the recognition of religious education at the state level to international experience seems extremely unconvincing, since state recognition of religious education is available only in those countries where there is no encoded separation of the state and churches, churches and education.*

Keywords: *religion, education, state-church relations, human rights, social partnership.*

УДК 261.7

Мокиєнко М.,

кандидат исторических наук, старший научный сотрудник
Центра исследования религии НПУ имени М. П. Драгоманова
(Киев, Украина) E-mail: mokienko9@gmail.com

ИСТОРИЯ ЕВРО-АЗИАТСКОЙ АКРЕДИТАЦИОННОЙ АССОЦИАЦИИ НА ЭТАПЕ СТАНОВЛЕНИЯ БОГОСЛОВСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ПОСТСОВЕТСКИХ СТРАНАХ

Аннотация. *В статье доказывается, что Евро-Азиатская Аккредитационная Ассоциация способствовала позитивным тенденциям в протестантском образовании постсоветских стран. Развитие партнерских отношений между школами, поддержка качественного богословского образования, соответствующего международным академическим и христианским стандартам, инициирование исследовательских проектов и помощь исследователям стали приоритетами в работе ЕААА, что способствовало развитию протестантского образования и науки.*

Ключевые слова: *пятидесятничество, баптизм, протестантизм, духовное образование, Евро-Азиатская аккредитационная ассоциация, теология.*

Изменение условий существования религиозных организаций в СССР в конце 80-х годов XX в. ознаменовалось активностью евангельских церквей. Кроме миссионерства и евангелизации в протестантской среде наблюдался мощный образовательный подъем. Он был обусловлен осознанием необходимости систематического библейского и богословского образования в атмосфере мировоззренческих сдвигов.

Тяга евангельских верующих к образованию восходит к библиоцентризму и принципу всеобщего священства. История евангельского движения подтверждает стремление к духовной образованности. В условиях ослабления государственного давления на общины верующие хлопотали об открытии образовательных учреждений. Например, в 1913 г. по инициативе И. Проханова были открыты библейские курсы в Петрограде, а в 1968 г. советская власть после длительного перерыва разрешила открыть в Москве Заочные библейские курсы в пределах ВСЕХБ.

В начале 90-х годов наметились две тенденции относительно духовного образо-